

PRVI SVJETSKI RAT (1914.–1918.) I GLAZBA: SKLADATELJSKE STRATEGIJE, IZVEDBENE PRAKSE I DRUŠTVENI UTJECAJI

UREDNICI: STANISLAV TUKSAR I MONIKA JURIC JANJIK

Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2019.
ISBN 978-953-6090-64-8

Основано 1992. године, Хрватско музиколошко друштво је уназад тридесет година развило изузетно богату организациону и издавачку делатност, поставши централна струковна музиколошка установа у Хрватској, која окупља научне раднике, музичке писце и педагоге, као и стручњаке сродних профила. Службена гласила ХМД-а су часописи *Arti musices* и *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*. Друштво објављује научне монографије, тематске зборнике научних радова националног и међународног значаја, каталоге музичких збирки у Хрватској, као и нотна издања. Активности ХМД-а управљене су и на организовање научних и стручних предавања, научних скупова и на друге видове музиколошког рада.

Издавачка делатност ХМД-а одсликава темељну оријентацију хрватске музикологије према темама из историје хрватске музике. Поред низа монографија и зборника који су значајно унапредили познавање националне музичке баштине, Друштво је објавило и седам књига у оквиру капиталног пројекта и библиотеке „Орса povijest glazbe”. Та едиција представља досад најзначајнији допринос преводној литератури о европској и светској музици у Хрватској, а уз едицију „Ars musica” београдске издавачке куће „Clio” и у читавом региону.¹

Стогодишњица Првог светског рата била је повод да Хрватско музиколошко друштво у заједници с Одсеком за повијест хрватске гласбе Завода за повијест хрватске књижевности, казалишта и гласбе ХАЗУ и Хрватским институтом за повијест организује међународну научну конференцију. Тринаеста по реду у организацији ХМД-а, конференција је одржана од 24. до 27. октобра 2017. године у Хрватском институту за повијест у Загребу, под насловом *Prvi svjetski rat (1914.–1918.) i glazba: skladateljske strategije, izvedbene prakse i društveni utjecaji*.

1 Библиографске податке о књигама објављеним у библиотеци „Орса povijest glazbe” видети на: <http://hmd-music.org/category/djelatnosti/izdanja/opca-povijest/>

Био је то највећи музиколошки симпозијум у досадашњој историји Друштва, са четрдесет шест реферата.

Крајем 2019. године Друштво је објавило зборник радова с овога скупа. То је 21. наслов у оквиру едиције ХМД-а „Muzikološki zbornici”. Издавање ове књиге финансијски су помогли Министарство знаности и образовања Републике Хрватске и Залада ХАЗУ.

Књига која је пред нама има 776 страница. Сачињавају је: предговор уредника (на хрватском и енглеском језику), четрдесет једна научна студија, списак аутора с афилијацијама, попис илустрација, нотних прилога и табела, и на крају регистар имена. Радови су публиковани на хрватском, енглеском и српском језику. Једна студија је коауторска.

Аутори радова су еминентни музиколози, историчари, театролози, универзитетски професори и научни радници из четрнаест земаља. То су, редом појављивања у зборнику, следеће земље (у загради наводимо број учесника): Сједињене Америчке Државе (4), Хрватска (20), Ирска (2), Велика Британија (1), Северна Македонија (1), Пољска (2), Мађарска (1), Србија (4), Чешка Република (1), Словенија (1), Бугарска (1), Италија (1), Канада (1) и Босна и Херцеговина (1).

Зборник је компонован од шест целина. Прву од њих чине *Plenarna izlaganja*. Њих отвара текст Ричарда Тарускина (Richard Taruskin, Беркли), „*Pathos is Banned*”. Тарускин успон музичког неокласицизма сагледава као својеврсну последицу Првог светског рата. Он примећује да је „забрана” патоса у послератној музици била наметнута, али не и универзално прихваћена – нису је прихватили чак ни композитори који се сматрају модернистима. Амерички музиколог то документује примерима из музике Чарлса Ајвса, композитора чије је име синоним за најранију музичку авангарду.

Кораљка Кос (Загреб) приложила је текст на тему „*Tradicija i novo u hrvatskoj glazbi u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća*”. Обухватним погледом на изабрано раздобље ауторка представља музичко стваралаштво, нов приступ фолклору код појединих хрватских композитора, њихов успех у иностранству, затим говори о изостанку правременог извођења многих дела и др. На крају студије формулисан је предлог једног будућег, дугорочног пројекта истраживања хрватске музике у периоду Првог светског рата. Тај предлог стоји у вези с ауторкином уводном напоменом како је Први светски рат истраживачки занемарено раздобље хрватске музичке културе. Део пројектованих задатака свакако је апсолвиран зборником о којем је овде реч.

Трећи, последњи прилог међу пленарним излагањима јесте чланак Хенрија Вајта (Henry White, Даблин), „*Tonality, Genre and the Great War: Musical Narrative, and the Impact of Modernism*”. Он се бави односом тоналитета и симфоније у европској музици, с обзиром на распад тоналитета на крају XIX и почетком XX века. Аспекте тог међуодноса Вајт је отпратио уз ослонац на изабране примере из књижевне историје (Џејмс Џојс, Самјуел Бекет, Сузан Стјуарт).

Друга целина зборника окупља четири студије под заједничким насловом *Opće teme*. Тако Кристина Милковић (Загреб) прати модернизацијске промене у хрватској друштвеној историји после 1848. године, и то у вези с феноменом смрти и сахрањивањем. Трауме изазване Првим светском ратом и њихов утицај на поједине музичаре, с обе стране бојишта, описала је Линда Пејн (Lynda Paine, Канзас Сити). Она се зауставила код искуства и судбине Артура Блиса, Фредерика Септимуса Келија, Андреа Каплеа, Ернеста Морана, Паула Хиндемита, Сесила Коулса, Мориса Равела, Ралфа Вона Вилијамса и других музичара.

Сасвим другачију проблематику обрадила је Иња Становић (Загреб). Она се окренула раним снимцима класичне музике, начињеним у Енглеској током Првог светског рата. Посебну пажњу скренула је на значај старих снимака као извора за познавање извођачких и стилских погодби онога времена, будући да ти снимци не репродукују увек и у свему нотни текст. Четврти рад у одсеку *Opće teme* потписује Трена Јорданоска (Скопље). Она прати продор западних утицаја у музичкој култури Северне Македоније током балканских ратова и Првог светског рата. Ти утицаји су сагледани у домену духовне и популарне музике, музичког образовања, позоришног репертоара, као и у сфери музичког инструментаријума.

Трећи одсек књиге садржи девет прилога под заједничким насловом *Skladbe i traktati*. Два текста припадају музичкој полонистици. Тако Ришард Данијел Голијанек (Ryszard Daniel Golianek, Познањ) представља присутност и значење пољских тема у изабраним делима европске музике уочи и током Првог светског рата, као и после њега. Јоланта Гузи-Пасјак (Jolanta Guzy-Pasiak, Варшава) скреће пажњу на *Ојлед о начелима музике будућности* Лудомира Михала Роговског. Наиме, у дубровачком Државном архиву – Роговски је од 1926. године до смрти, 1954. године, живео у Дубровнику – сачуван је тај његов спис на француском језику, који има сличности с Бузонијевим *Нацртном за нову естетичку музике*, али Роговског је занимала будућа музика словенских народа, и то без Русије.

Велик је дијапазон осталих тема у овом сегменту зборника. Петер Бозо (Péter Vozó, Будимпешта) анализира Вагнеров утицај на Бартоков балет *Дрвени њрини*; Филип Хамершак и Маријана Пинтар (Загреб) дају пионирску, темељну студију о симфонијској поеми *Соча* Лује Шафранек-Кавића и њеној критичкој рецепцији; Стивен Јанг (Stephen Young, Бридвотер) представља клавирску музику Луја Вјерна, оргуљаша Катедрале *Notre Dame*, насталу за време Првог светског рата, изразом преображену под снажним дејством низа личних трагедија. Ауторима се у трећем делу зборника придружује Тијана Поповић-Млађеновић (Београд), с текстом о носталгији, и то на изабраним примерима валцера у европској уметничкој музици насталој 1910–1912. године (Дебиси, Малер, Рихард Штраус, Равел, Стравински, Шенберг). Розина Палић-Јелавић (Загреб) исцрпно пише о опери *Маричон* Срећка Албинија, о њеним

музичкоизражајним средствима, рецепцији у листовима и часописима, о њеном месту у контексту хрватске опере на прелому XIX и XX века. Овај сегмент зборника закључују радови о популарним жанровима. Вилијам Еверет (William A. Everett, Канзас Сити) расправља о Великом рату на Бродвеју, стављајући у фокус музичку ревију *Изнад свега* Сигмунда Ромберга (1917). Кристина Лучић Андријанић (Загреб) пише о популарној музици у Хрватској пре Првог светског рата и након њега, утврђујући смену аустроугарског и америчког утицаја, износећи податке о музичким жанровима, извођачким именима, местима извођења и др.

Идућа, четврта тематска целина зборника носи наслов *Skladatelji i izvođači* и доноси седам радова.

Једна од највећих емиграција у историји европске музике свакако је била чешка, са значајним утицајем и резултатима у бројним срединама. Томаш Славицки (Tomáš Slavický, Праг) говори о чешким музичарима на Јадрану пре Првог светског рата, указујући на њихову извођачку и педагошку делатност, као и на сарадњу у сфери црквене музике. Маруша Зупанчич (Љубљана) обухвата допринос прашких виолиниста у Европи и САД током Великог рата, истичући да је од краја XIX века, па до 1918. године њихова улога била на првом месту педагошка, а неки од њих су били и оснивачи националних виолинских школа, попут Вацлава Хумла у Загребу. Питање утицаја рата на живот и стварање Чарлса В. Станфорда испитала је Адел Каминс (Adele Cummins, Дандалк), показујући да је рат имао и позитивно дејство на његов композиторски рад.

Сања Мајер Бобетко, специјалисткиња за историју хрватске музичке критике, историографије, естетике и периодике, истражила је критичку рецепцију композитора и њихових дела изведених на загребачким Историјским концертима из 1916. године. Ране стваралачке године и развој бугарског композитора Панча Владигерова, његово школовање у Берлину, утицаје позног романтизма, импресионизма, руских мајстора, присуство фолклора, описала је Стефанка Георгијева (Георгиева, Стара Загора). Луција Конфић (Загреб) представила је хрватску примадону Милену Шуг-Штефанац, њено деловање у Загребу и у другим оперским средиштима Европе, а посебно њен прашки период (1915–1918). Најзад, Зденка Капко-Форетић (Загреб) одабрала је личност руског авангардисте Артура Лурјеа, у најранијој младости, пре Шенберга, окренутог дванаесттонским нивовима, а онда и другим радикалним композиционим техникама. Ауторка је обрадила и Лурјеов допринос футуризму, рецепцију његових дела и др.

Шеста целина зборника посвећена је теми *Glazba i politika* и има седам студија.

Ивано Кавалини (Ivano Cavallini, Палермо) определио се за личност Чезареа Каравалоза (1893–1937), диригента и музичког етнографа, и његову збирку *Песме из ровова: њирилој райином фолклору* (1930). Кавалинија заправо занима

употреба музике и поезије у идеолошке, у дотичном случају националистичке сврхе, будући да су *Песме из ровова* имале задатак да охрабре војнике и да појачају осећање јединства нације.

Музика је била и аргумент и у државно-политичким превирањима. Петра Бабић (Загреб) испитала је улогу музике у присаједињењу Међимурја Хрватској после Првог светског рата. Наиме, једној од комисија за питања државних граница била је презентована збирка Винка Жганеца (*Hrvatske pučke pripjevke iz Međimurja*, 1916) и брошура Ивана Н. Новака (*Istina о Međimurju*, 1907), које су документовале хрватски карактер Међимурја. Ауторка закључује да је могућно да је Жганчева збирка одиграла одговарајућу улогу у наведеним догађајима.

У овом сегменту зборника теме су и Јермени и Срби. Тако Мајкл Турабијан (Michael Turabian, Монтреал) говори о славном јерменском етнографу и композитору Комитасу Вартабеду (1869–1935), тумачећи његову музику, окренуту западњачким стиловима, као својеврсну политичку реакцију у околностима негативних јерменских искустава са источним суседима.

Пионирско истраживање Биљане Милановић (Београд) донело је непознате податке и на њима заснована тумачења о музици, музичарима и позоришном репертоару у српским заробљеничким логорима у Аустроугарској за време Првог светског рата (Ашах, Болдогасоњ, Гредиг). Маријана Дујовић (Београд) приказала је делатност српских музичара у војним позориштима и војним болницама на фронтима у Првом светском рату (простор северне Африке и регије Солунског фронта).

Двоје аутора из Загреба пишу о своме граду за време рата и иза њега. Марко Вукичевић говори о музици на загребачким отвореним просторима као средству пропаганде током рата (војна музика, гостујући ансамбли војних регименти), док Ивана Шубић Ковачевић представља догађаје из међуратне историје Загребачког подсавеза Савеза музичара Краљевине СХС / Југославије, њихове састанке, статус чланова и проблеме с којима су се ондашњи музичари суочавали.

Најзад, завршна целина зборника носи наслов *Gradovi i institucije*, а сачињава је једанаест студија. Оне су посвећене Загребу, Сарајеву, Новом Саду и Сплиту.

Вјера Каталинић (Загреб) истражила је гостовања иностраних солиста, композитора и ансамбала у Загребу током првих двеју деценија XX столећа, изневши досад непознате податке и остваривши потпунију слику ондашњег музичког живота, са закључцима о вишеструком значају тих гостовања. У своме прегнантном раду Станислав Туксар (Загреб) синтетски је представио хрватску музичку културу током Првог светског рата, с презентованим увидима о радију, музичком образовању, звучним снимцима, музичкој критици, музичком позоришту и његовом репертоару (са значајним упливом оперете као изразом својеврсног ескапизма у ратним приликама), концертима уметничке и популарне музике и др.

Загребу је посвећено још пет истраживачких прилога. Виолета Херман Каурић (Загреб) пише о добротворним концертима током рата (репертоар, организатори концерата, солисти и ансамбли), налазећи да је музички живот Загреба био значајно побољшан током рата. Хрватски гласбени завод за време рата, његова Гласбена школа која је тада претворена у конзерваторијум, концерти и њихов репертоар, били су тема Наде Безић (Загреб).

Антонија Богнер-Шабан (Загреб) приступила је студирању оперских режија Иве Раића – *Новеле од Сјанца* Божидара Широле (1913) и *Вилиној вела* Петра Коњовића (1917). Специфичну оптику одабрао је Томислав Бужић (Загреб). Он је повукао паралеле између Историјског симфонијског концерта младих хрватских композитора из 1916. године и двају концерата одржаних стотину година доцније – концерта ансамбла „Cantus”, од самих извођача названог *Drugi povijesni koncert*, и концерта „Нова млада хрватска гласба” Симфонијског оркестра ХРТ-а. Појава цеза у Загребу током двадесетих година XX столећа заокупила је пажњу Алда Фошка (Загреб), који је указао на личност Ота Розброја као првог цез музичара у Загребу.

Концертни живот Сплита и околине уочи распада Аустроугарске истражила је Здравка Јеласка Маријан (Загреб). Рељефна слика музичког живота Сплита 1914–1918. године остварена је у раду Иване Томић Ферић (Сплит), са дубоким захватом у изворе, личности композитора и извођача, концерте, позориште и друге установе музичког живота.

Лана Паћука (Сарајево) истражила је музички живот Сарајева у ратним околностима, сагледавајући његову велику осеку као директну последицу рата. Маријана Кокановић Марковић (Нови Сад) представила је историју музичке гране Српског народног позоришта и доминацију оперете на тој сцени уочи Првог светског рата.

Међународни тематски зборник *Prvi svjetski rat (1914.–1918.) i glazba: skladateljske strategije, izvedbene prakse i društveni utjecaji*, представља досад најволуминозније издање у оквиру серије „Muzikološki zbornici” Хрватског музиколошког друштва, и једно од најопсежнијих издања ХМД-а уопште. Између корица ове књиге нашли су се радови ауторки и аутора из Хрватске, региона, Европе и САД. Засновани на фундаменталним, архивским и библиотечким истраживањима, као и на проучавањима научне литературе широког спектра, ти су радови пружили одговоре на мноштво питања која се односе на бројне композиторе и њихова остварења, на репродуктивне уметнике, музичке стилове, жанрове и врсте, музичке и друге установе, репертоар, политичке и идеолошке аспекте, али и низ других питања и проблема. Сазнајна вредност ове књиге импресивна је и она ће зато бити драгоцен, инспиративна лектира стручњацима из историјских и културноисторијских дисциплина.

STANISLAV TUKSARI I MONIKA JURIC JANJIK
PRVI SVJETSKI RAT (1914.–1918.) I GLAZBA

Велико признање за овај подухват треба одати издавачу, а посебно уредницима, академику Станиславу Туксару и др Моники Јурић Јањик, који су у кратком периоду на узоран начин приредили за штампу овако обиман и захтеван материјал. Зборник *Prvi svjetski rat (1914.–1918.) i glazba* долази у ред капиталних остварења савремене музикологије.

Александар Васић